

Коблянська І.І. Регіональна логістика у контексті сталого розвитку регіонів: сутність та механізми реалізації / І.І. Коблянська // Детермінанти соціально-економічного розвитку підприємств : монографія. Вип. 3 / за наук. ред. Строченко Н.І., Пилипенка В.В., Ковальнової О.М. – Суми: «Сумський національний аграрний університет», 2016. – С. 295-304.

РЕГІОНАЛЬНА ЛОГІСТИКА У КОНТЕКСТІ СТАЛОГО РОЗВИТКУ РЕГІОНІВ: СУТНІСТЬ ТА МЕХАНІЗМИ РЕАЛІЗАЦІЇ

Коблянська І. І.

Методологічний інструментарій науки логістики забезпечує оптимальну організацію поточних процесів в економічних системах. Територіальні та просторові аспекти є важливими характеристиками логістичних процесів та систем, що закономірно визначає необхідність їх розгляду в регіональному вимірі. Сучасні погляди щодо представлення регіону як соціо-еколого-економічної системи, в якій навколишнє природне середовище, сфери матеріального та нематеріального виробництва, розподілу та споживання є взаємопов'язаними територіально, а також інтегрованими в економічному потоці створення вартості, засвідчують актуальність дослідження регіональних логістичних процесів з точки зору їхньої відповідності цілям сталого, екологічно безпечного розвитку територій. Це зумовлює необхідність відповідного поглибленого дослідження сутнісно-змістової основи регіональної логістики, структурно-функціональної побудови регіональних логістичних систем, а також методів та інструментів управління ними, що і становить мету представленої роботи.

Логістична наука сьогодні розвивається досить стрімкими темпами. Базові категорії теорії логістики (потоки, загальні витрати, інтегровані структури) визначили усвідомлення стратегічного значення логістичних принципів управління в формуванні та утриманні конкурентних переваг

господарських структур в умовах глобалізації. Цей процес, на думку В. Я. Омельченка, може бути охарактеризований як «формування «логістичної економіки» – економіки, в якій оптимально, з позицій єдиного цілого аналізуються, синтезуються та сполучаються на різних рівнях виробничо-комерційні, інформаційні, еколого-економічні, фінансові, трудові потоки, інтереси та структури» [Омельченко, 2009, с.12]. Визначена автором «логістична парадигма розвитку світової і національної економіки в умовах глобалізації, в якій процеси суспільного відтворення розглядаються через систему взаємопов'язаних потоків матерії, енергії та інформації, що одночасно взаємодіють з природним середовищем, створює науково-методичні засади для вирішення проблем організаційно-інституціональних змін і формування необхідного правового поля в рамках перспективної логістизації економіки України в системі світового господарства» [Омельченко, 2009, с. 6]. Досліджені відносно діяльності економічних систем, що діють у глобальному середовищі (зокрема, транснаціональних корпорацій) методологічні основи логістики дали підстави авторові визначити критерій оцінки економічної ефективності функціонування матеріального потоку глобальної економічної організації з урахуванням також і екологічних чинників (ефекти від оптимізації використання та руху ресурсів) [Омельченко, 2009, с.23]. Відзначаючи важливість наукового доробку В. Я. Омельченка стосовно удосконалення методологічних засад логістичної науки з позицій концепції сталого розвитку, слід вказати на те, що запропоновані автором положення повною мірою не відображають специфіки регіональних систем руху потоків ресурсів, яка виявляється у територіально-просторовій локалізації цих процесів.

Територіальний аспект характеристики регіону полягає у тому, що територія виступає своєрідним базисом, який є середовищем життя людей, основою господарювання, засобом консолідації всіх сфер суспільного виробництва, а також носієм природно-ресурсного, економічного,

соціального та споживацького потенціалів (через природні, суспільні, демографічні, соціальні та економічні особливості). Врахування ж просторових аспектів функціонування та розвитку регіону дозволяє розглядати об'єкти, які його формують (природно-ресурсний потенціал, виробничі об'єкти, населення, виробничу і соціальну інфраструктуру), у контексті їх взаємозв'язку, взаємозалежності, взаєморозміщення та підпорядкованості у просторі та часі [Мішенін, 2014].

Досягнення цілей сталого розвитку регіонів, ураховуючи їх територіально-просторові особливості, відбувається через регулювання структури логістичної галузі та її виважене планування з використанням нових технологій, забезпечення переходу до більш чистого виробництва та «цивілізованого» споживання, удосконалення ефективності ресурсовикористання та зменшення емісії відходів, що і становить, на думку авторів роботи [Li, 2014, с. 326] зміст «сталого регіональної логістики». Для оцінки відповідності логістичної діяльності в регіоні цілям сталого розвитку автори пропонують використовувати індекс регіональної логістики. Аналіз складників даного індексу свідчить про те, що основна увага авторів зосереджується на оцінці соціо-еколого-економічного розвитку окремих сфер логістичної діяльності (транспортування, логістичні послуги) [Li, 2014, с. 328].

Сфери транспортування та логістичних послуг виступають одними з основних сфер діяльності, які чинять значний екодеструктивний вплив на стан навколишнього природного середовища конкретної території. Водночас, конфігурація та розміщення основних елементів товаропровідної мережі, використовувані види транспортування, а також інтенсивність транспортних потоків значною мірою визначаються виробничою спеціалізацією регіону (зокрема, обсяги вантажоперевезень в промислових регіонах є вищими, порівняно з туристичними регіонами). Саме тому регулювання лише екодеструктивного впливу процесів транспортування без врахування стану та розвитку виробничої сфери не

здатні повною мірою забезпечити відповідність функціонування регіональної логістичної системи цілям сталого розвитку.

У цьому контексті більш обґрунтованою є позиція авторів [Quariguasi Frota Neto, 2008], які відзначають, що екологічні параметри в сучасних умовах господарської діяльності стають вагомим чинником зміни територіально-виробничої структури ланцюгів постачань відповідно до необхідності мінімізації витрат, зокрема, й суспільних, зумовлених екодеструктивним впливом окремих процесів товароруху. При цьому рішення щодо формування логістичних мереж, які відповідають принципам сталого розвитку та мають на меті збалансування «прибутку та планети» охоплюють як стратегічні (розміщення об'єктів виробництва) і тактичні (розміщення використаних продуктів), так і оперативні рішення (вибір постачальників, переробників та ін.). Серед основних операцій, які визначають витрати та екологічний вплив логістичної мережі автори відзначають: транспортування у прямому напрямі (постачальник-виробник-споживач-утилізація), а також у зворотному; виробництво (діяльність постачальника та виробника); споживання; тестування; альтернативні варіанти використання продукту, спожитого за основним призначенням (повторне використання, відновлення, переробка, виробництво енергії). Всі вищезазначені операції мають бути оцінені з точки зору їх екологічного впливу за стандартною процедурою оцінки життєвого циклу продукту. Ефективна конфігурація логістичної мережі, за твердженням авторів, досягається за умови, коли рішення щодо зменшення витрат або екологічного впливу логістичної мережі приймаються на основі їх взаємоузгодження. Погоджуючись із твердженням авторів, відзначимо, що наведений підхід характеризує внутрішню реакцію логістичної бізнес-мережі на посилення екологічних вимог ззовні. Це означає, що критерієм оптимальної організації руху потокового процесу є, перш за все, витрати бізнес-одиниць, об'єднаних у логістичну мережу, у тому числі й їх екологічна складова, але лише в частині інтерналізованих витрат, тобто

такі рішення є ефективними з позицій бізнесу, але не обов'язково з позицій місцевого суспільства (соціо-еколого-економічної системи регіонального рівня).

Дещо інший погляд на дані процеси мають автори роботи [Rodrigues, 2015], відзначаючи що логістику в регіоні слід розглядати як раціональну територіальну організацію. При цьому раціональність визначається перевагами для місцевого суспільства та формулюються у відповідних політиках (місцевого та вищого рівня). На необхідності формування політики регіонального розвитку на принципах сталого розвитку логістики наголошують і автори роботи [McKinnon, 2010], відзначаючи чотири рівня прийняття логістичних рішень як з позицій бізнесу, так і з позицій публічного сектору:

- стратегічні рішення щодо кількості, розміщення та потужності виробничих об'єктів, складів, магазинів та терміналів;

- комерційні рішення щодо ресурсного забезпечення виробництва, реалізації виробничих процесів та розподілу готової продукції;

- операційні рішення щодо реалізації виробничих процесів та розподілу;

- функціональні рішення пов'язані з управлінням логістичними потоками (вибір з-поміж альтернативних варіантів маршрутів, завантаження транспорту та здійснення складських процедур). Водночас, вищеперераховані рішення автори розглядають у контексті регулювання транспортної галузі регіону: регулювання транспортних операцій; зменшення емісій, пов'язаних із використанням енергії; підвищення ефективності використання енергії; стимулювання використання більш екологічних транспортних засобів [McKinnon, 2010, с. 349-357].

Підсумовуючи вищенаведене, можна зробити висновок, що у працях зарубіжних вчених регіональна логістика передусім розглядається як сукупність сфер діяльності, пов'язаних із товарорухом (транспортно-розподільчі операції, послуги). Відповідно, процеси екологізації основних

операцій та виробничих процесів є закономірною реакцією бізнесу на посилення вимог екологічної політики державного та регіонального рівнів. Разом з тим, напрями здійснюваних заходів визначаються бізнесом самостійно, виходячи з мети досягнення економічної ефективності. З точки зору владних структур регіональна логістика становить лише об'єкт регулювання – окрему сферу господарського комплексу регіону.

Дещо інший погляд на сутність регіональної логістики та змісту її трансформацій в контексті сталого розвитку регіонів мають вітчизняні та російські науковці. Так, С. Б. Усманова наголошує на тому, що розвиток регіону на засадах просторово-логістичної концепції забезпечує досягнення регіональної (поліпшення екологічної ситуації), комерційної (здешевлення землекористування) та соціально-економічної ефективності (зменшення викидів в атмосферу) в регіоні через переформатування руху товарних потоків. Автор поділяє мезологістичні системи (логістичні системи регіонального рівня) на корпоративні (бізнесові) та некорпоративні (муніципальні), які переважно є соціально-орієнтованими. Розглядаючи елементи, що формують мезологістичні системи, С. Б. Усманова, не виділяє у їх складі сферу виробництва [Усманова, 2007]. Це дає підстави стверджувати, що, акцентуючи увагу на розвитку регіону на засадах просторово-логістичної концепції, автор, водночас, зосереджується на технологічному аспекті логістики – пов'язуючи її з видами та сферами діяльності, пов'язаними із товарорухом.

Регіональна логістика також може бути розглянута як реалізована в управлінні регіональною економічною системою методологія логістики [Герасимчук, 2010; Ларіна, 2006; Хвищун, 2012; Мороз, 2010; Лукиных, 2011]. Цей процес проявляється у формуванні та розвитку регіональних логістичних систем (РЛС), який передбачає: ідентифікацію поточкових систем регіону а також впровадження у практику регіонального управління інструментів логістичного менеджменту, що забезпечує перманентне, планомірне та ефективне управління цими поточковими процесами,

адекватне завданням та пріоритетам регіонального розвитку [Хвищун, 2012, с. 509]. Відзначаючи відповідність регіонального управління, здійснюваного на засадах логістичного менеджменту, пріоритетам регіонального розвитку, Н. В. Хвищун при цьому відзначає, що метою РЛС є оптимізація потоків ресурсів, а також підкреслює зорієнтованість функціонування та розвитку РЛС на досягнення економічних, екологічних та соціальних цілей регіону [Хвищун, 2012, с. 510]. З цього можна зробити висновок, що РЛС у розумінні Н. В. Хвищуна є способом представлення соціо-еколого-економічної системи регіонального рівня в цілях управління – логістичного управління. Це дозволяє розглядати цілі регіонального розвитку (сталий розвиток, взаємоузгоджений розвиток соціальної, екологічної та економічної сфер) як головні цілі РЛС [Герасимчук, 2010; Хвищун, 2012; Ларіна, 2006] та реалізовувати їх засобами логістичного менеджменту. Тому можна вважати дискусійним твердження про те, що метою РЛС є оптимізація потоків ресурсів [Хвищун, 2012, с. 510]. Скоріше, оптимізацію потоків ресурсів слід розглядати як засіб, спосіб досягнення мети РЛС – забезпечення сталого розвитку регіону.

Система регіонального управління, таким чином, може бути представлена як логістична функція, що базується на системному підході та охоплює усі види діяльності, пов'язані з плануванням та управлінням політики розвитку конкретного регіону [Ларіна, 2006, с. 252]. Суб'єктом управління регіональною логістичною системою виступають регіональні органи влади, що формують політику регіонального розвитку (визначають напрями формування структури РЛС) на основі оцінки спеціалізації регіону, структури виробничих сил, наявних замкнутих відтворювальних циклів РЛС [Мороз, 2010, с. 79]. За таких умов ступінь відповідності розвитку регіональної логістичної системи цілям та завданням сталого розвитку визначається змістом методів та інструментів, що застосовуються органами влади в процесі планування та регулювання регіонального

розвитку, а також державними екологічною, соціальною та економічною політиками.

Грунтуючись на результатах попередніх досліджень щодо співвідношення понять «концепція логістики», «логістичне управління» та «логістичний підхід в управлінні» [Екологоорієнтоване, 2013, с. 27], вважаємо за необхідне розмежувати поняття «регіональна логістика» та «логістичне управління регіональним розвитком». Так, термін «регіональна логістика», на наш погляд, доречніше використовувати з метою вказування на рівень розгляду (регіональний, національний, глобальний) даного поняття, оскільки багатоаспектність пропонованих науковцями визначень «логістики» [Екологоорієнтоване, 2013] не дозволяє з використанням цього терміну конкретизувати вкладений у поняття «регіональна логістика» зміст (вид діяльності, наука про управління, процес управління та ін.), що вимагатиме постійно наводити додаткові роз'яснення.

Логістичне управління регіональним розвитком пропонуємо розглядати як процес планування, організації, контролю та аналізу руху і використання потоків ресурсів, матеріалів, енергії, інформації, людей, фінансів в соціо-еколого-економічній системі в межах конкретної адміністративно-територіальної одиниці (області, оскільки регіоном відповідно до [Про стимулювання, 2005] визнається територія області), який здійснюється на основі концепції логістики з метою забезпечення конкурентоспроможного, екобезпечного, соціально орієнтованого сталого розвитку регіону.

В основі логістичної концепції – оптимальна організація потокових процесів. Для умов регіону в якості критерію оптимальності слід розглядати мінімум загальних суспільних витрат, пов'язаних із рухом потоку ресурсів. Під час оцінки загальних суспільних витрат, пов'язаних із ресурсорухом, обов'язково повинні бути враховані втрати від нераціональної організації потокових процесів [Екологоорієнтоване, 2013].

Нераціональна організація потокового процесу ресурсоруку в регіоні (у тому числі панування неефективних форм використання обмежених ресурсів) може призвести до втрат, зокрема, у таких формах: екстернальний збиток від екодеструктивного впливу виробничих процесів на компоненти навколишнього природного середовища, господарські об'єкти та здоров'я населення; втрати дохідної частини бюджету регіону через неефективне використання ресурсів, недостатній розвиток виробничої та соціальної інфраструктури тощо (зокрема, оцінені за принципом альтернативної вартості).

Упровадження логістичного управління регіональним розвитком дозволяє розглядати всі процеси та складові, які формують економіку регіону, як елементи РЛС (виробництво, закупівлі, розподіл, а також споживання та утилізацію), інтегровані в єдиному потоці руху ресурсів від первинного джерела (видобування та використання природних ресурсів) до утилізації відходів виробництва і споживання, що відображає функціональні сфери логістичного управління в регіоні. Адаптуючи підхід до структуризації регіональної логістичної системи, запропонований у [Лукиных, 2011], відзначимо, що вертикальна структура РЛС є багаторівневою (підприємства та організації, їх об'єднання; галузі; органи влади регіонального та вищого рівнів). Таким чином, РЛС також є інтеграційним та координаційним механізмом раціонального, цільового використання ресурсів у різних формах та структурах їх присутності в регіоні [Лукиных, 2012].

Логістизація економічних відносин на регіональному рівні дозволяє з інноваційних позицій забезпечити вирішення таких ключових завдань регіонального управління: вироблення оптимальної стратегії в регулюванні структурних пропорцій і матеріальних потоків суспільного виробництва; оптимізації матеріальних та пов'язаних із ними сервісних, фінансових, інформаційних потоків регіону. Серед інструментів, які сприятимуть забезпеченню відповідності функціонування та розвитку

регіональної логістичної системи цілям сталого розвитку регіону, відзначимо такі [Мішенін, 2014]:

- стратегічне планування розвитку регіону на основі системи соціо-еколого-економічних індикаторів;

- використання системи економічних важелів, заснованих на належній вартісній оцінці природних ресурсів та умов;

- адміністративне регулювання напрямів економічної діяльності, у тому числі у сфері природокористування (система дозволів на спеціальне використання ресурсів);

- виважене стимулювання інвестиційної та інноваційної активності (забезпечення позитивного сальдо між надходженнями до бюджетів та пільгами зі сплати податків та зборів);

- соціальна реклама та освітні програми для населення, спрямовані на стимулювання підприємницької активності, розвиток екологічної культури, підвищення рівня економічних знань та фінансової грамотності;

- використання механізмів державно-приватного партнерства для реалізації проектів у сфері екологізації та ін.

Слід також відзначити, що існуюча державна політика регулювання регіонального розвитку значно обмежує можливості регіональних органів влади повною мірою та ефективно використовувати наявний природно-ресурсний, соціальний та економічний потенціал. У контексті реформування структури та повноважень органів влади в Україні слід вказати на необхідність закріплення повноважень щодо регулювання цін і тарифів (зокрема, щодо ціноутворення у сфері земельних відносин, спеціального використання природних ресурсів) на регіональному рівні.

Висновки

Досягнення сталого розвитку суспільства є пріоритетом сучасної світової політики. Це знаходить своє відображення у відповідних

політиках розвитку країн та регіонів, а також підходах щодо їх реалізації. Проведений аналіз наукових публікацій свідчить про те, що використання методології логістики в управлінні регіональним розвитком є дієвим способом реалізації політики сталого розвитку в регіоні. Логістичне управління регіональним розвитком реалізується шляхом формування логістичної системи, яка має багаторівневу вертикальну структуру та охоплює всі сфери господарського комплексу регіону, взаємопов'язані у потоковому процесі руху ресурсів (виробництво-закупівлі-розподіл-споживання-утилізація) в межах конкретної адміністративно-територіальної одиниці (області). Виходячи з того, що регіон являє собою соціо-еколого-економічну систему, цілі сталого розвитку можна розглядати як органічні, іманентні цілі функціонування та розвитку регіональної логістичної системи. Можливості їх досягнення визначаються сформованою політикою розвитку регіону: врахуванням соціо-екологічних аспектів під час стратегічного планування; використанням економічних інструментів екологічної політики, заснованих на належній вартісній оцінці природних ресурсів; регулюванням інноваційно-інвестиційних процесів з урахуванням соціо-еколого-економічних параметрів регіону та ін.

Література

1. Герасимчук З.В. Стратегічні пріоритети розвитку регіональних логістичних систем [Електронний ресурс] / З.В. Герасимчук. – 2010. – Режим доступу: <http://ena.lp.edu.ua:8080/bitstream/ntb/11985/1/97.pdf>
2. Екологоорієнтоване логістичне управління виробництвом : монографія / [Є. В. Мішенін, І. І. Коблянська, Т. В. Устік, І. Є. Ярова] ; за наук. ред. д.е.н., проф. Є. В. Мішеніна – Суми : ТОВ «ТД «Папірус», 2013. – 260 с.
3. Ларіна Р.Р. Теоретико-методологічні основи формування регіональних логістичних систем : дис. ... д-ра екон. наук : 08.10.01 / Р.Р.Ларіна. –Х.: Харк. нац. акад. міськ. госп-ва, 2006. - 490 с.
4. Лукиных В.Ф. Теория и методология управления многоуровневой региональной логистической системой : автореф. на соискание науч. степени доктора экон. наук : спец. 08.00.05. «Экономика и управление народным хозяйством: логистика» / В.Ф. Лукиных. – Санкт-Петербург: ФГБОУ ВПО «Санкт-Петербургский государственный инженерно-экономический университет», 2011. – 40 с.
5. Мішенін Є.В. Логістичні основи сталого соціально-економічного розвитку регіону / Мішенін Є.В., Коблянська І.І. // Вісник Сумського національного аграрного ун-ту: науковий журнал. Сер. «Економіка і менеджмент». – 2014. – № 5(60). – С. 3-8.

6. Мороз О.Д. Об'єкт, предмет та принципи регіональної логістики / О.Д. Мороз // Вісник Національного університету "Львівська політехніка". 2010. – № 669. – С. 75-84.
7. Омельченко В.Я. Логістична стратегія розвитку світової економіки в умовах глобалізації : автореф. дис. ... д-ра екон. наук : 08.00.02 / В.Я. Омельченко. – Донецьк.: ДонНУ, 2009. – 42 с.
8. Про стимулювання розвитку регіонів : Закон України від 08.09.2005 № 2850-IV. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2850-15>
9. Усманова, С.Б. Формирование и развитие мезологистических систем региона : автореф. дис. ... канд. экон. наук: 08.00.05 / С. Б. Усманова. – Екатеринбург: Урал. гос. экон. ун-т, 2007. – 22 с.
10. Хвищун Н. В. Принципи логістичного забезпечення розвитку регіону / Н. В. Хвищун // Вісник Національного університету "Львівська політехніка". – 2012. – № 749: Логістика. – С. 507–511.
11. Li Xiuhua. Research on the regional logistics index system of sustainable development / Xiuhua Li, Yuan Tian, Hui Tang // International Conference on Education Reform and Modern Management (ERMM 2014). – Atlantis Press. – P. 326–329.
12. McKinnon A. Green logistics: improving the environmental sustainability of logistics / [Alan McKinnon, Sharon Cullinane, Michael Browne and Anthony Whiteing], 2010. – Kogan Page Limited. – 385 p.
13. Quariguasi Frota Neto J. Designing and evaluating sustainable logistics networks / Quariguasi Frota Neto J., Bloemhof-Ruwaard J.M., van Nunen J.A.E.E., van Heck E. // International Journal of Production Economics.– 2008.– III. – P.195-208.– Retrieved from: <http://www.slideshare.net/ericvanheckslides/designing-and-evaluating-sustainable-logistic-networks>
14. Rodrigues Rejane Cristina de Araujo. New territorial dynamics in the brazilian port system: logistics networks and local development in açu and barra do furado port complexes / Rodrigues Rejane Cristina de Araujo, Lemos Linovaldo Miranda // Politique(s) de l'espace portuaire. – 2012. – 16 (1). – Retrieved from: <http://espacepolitique.revues.org/2301>